

Egészségnevelés a középiskolákban 1945 előtt

Az egészségtan ismerteti azokat a tényezőket, melyek az ember egészségére előnyösen vagy károsan befolyolnak; arra tanít, hogy e tényezők káros hatását elhárítsuk, ellenben az egészségnek javára szolgálókat megválasszuk és felhasználjuk. (Fodor, 1893.)

Magyarország közegészségügyi állapota a XIX-XX. század fordulójáig rendkívül sok kívánnivalót hagyott maga után. A rossz egészségügyi mutatók okai a nem megfelelő táplálkozásban, lakásviszonyokban a rengeteg megerőltető munkában, az egészségügyi rendszer kiépítetlenségében, és nem utolsósorban az emberek tudatlanságában rejlettek.

Az ifjúság egészségének ügye Európa szerte csak az 1800-as évek legvégén vált lényeges kérdéssé. Így hazánkban is csak a XIX. század végétől beszélhetünk az egészségügyi ismeretek szervezett oktatásáról. Addig csak elvétve és nagyon keveseknek adatott meg, hogy egészségügyi műveltségüket gyarapíthassák, és ezzel maguk és környezetük egészségi viszonyait jobbítsák. A nagy hírű református kollégiumok külföldön diplomát szerzett tanárai például hallgattak orvostudományt, így az ott tanult egészségügyi ismereteiket bizonyára igyekeztek átadni tanítványaiknak. Sárospatakon már 1796-tól magyar nyelven oktattak egészségtant. (Pintér, 2000.) Az 1876-ban megszületett a kor legkorszerűbb közegészségügyi törvénye (1876: XIV. tc.) ami a prevenció fontosságát hangsúlyozta ugyan, de a higiénia oktatásáról nem rendelkezett. Az egészségtan tantárggyal első ízben az 1883-ban hatályba lépett középiskolai törvény (1882. XXX. tc.), majd a 1885 aug. 20-án megjelent 20 018 sz. VKM rendelet foglalkozott. A rendelet szerint a közegészségügy műveltség kérdése, ami a társadalom felvilágosodásával párhuzamosan javulni fog. Elsőként azokat a képzettebb rétegeket akarták megnyerni, akik az oktatásban és közhivatalokban kapcsolatban állnak az egyszerű emberekkel, így közvetíthetik feléjük a megtanult ismereteket, helyes magatartásmintákat. Az 1887-es 44 250 sz. VKM rendelet részletesen meghatározta az egészségtan tanári munkakört is. A tantárgyból a diákoknak tanév végén vizsgát kellett tenni.

Fodor az 1887-es Bécsben megrendezett IV. Nemzetközi Közegészségügyi és Demográfiai Kongresszuson nyilvánosságra hozott elképzelése szerint a létrehozandó iskolaorvos-egészségtan tanári rendszert a középiskolákban kellene bevezetni, ahol az oklevéllel rendelkező iskolaorvosok feladata lenne az iskolaépület és a tanulók egészségének felügyeletén túl az egészségtan oktatása.

Néhány évtizeddel később az 1928-as budapesti Egyetemes Tanügyi Congressus külön szakosztályban tárgyalta az iskola-egészségügyi kérdéseket. „...Egészségtani ismeretekre kivétel nélkül mindenkinek és mindig szüksége van: az egészségtant minden fokú és nemű iskolában – beleértve az óvodákat, valamennyi szak- és főiskolát, az egyetemeket is – mindenkire kötelezően tanítani kell.” – határozták el a kongresszus résztvevői. (Makfalvy, 1928.) Hangsúlyozták a jó tanítási módszerek, szemléltető eszközök, tankönyvek, jól képzett tanárok szerepét is. Talán a kongresszusnak volt köszönhető, hogy az 1929. évi 410 05 333 VKM sz. rendelet kimondta, hogy az alsó és középfokú iskolák diákjainak egészségügyi ismereteket kell szerezniük, de miután a kétféle iskolatípus feladata, diákanyaga más, külön választotta a népiskolai iskolaorvosi képezést a középiskolai iskolaorvos és egészségtan tanári képezéstől.

A következő egészségtanra is utaló jogszabály az 1938-as 110 611 számú VKM rendelet. Az iskolai egészségvédelemmel foglalkozó jogszabály iskolaorvosok feladataként határozta meg az egészségtan órák tartásán túl a szülők egészségügyi felvilágosítását is. A középiskolai iskolaorvos egészségtan tanári intézménynek már voltak hagyományai, de pozícióit tovább kellett erősíteni, hogy még jobban be tudjon illeszkedni a középfokú iskolák keretébe, és ne veszítse el a szaktárgy komolyságát és hatásosságát.

Az elképzelés megvalósulását hátráltatták történelmi események, gazdasági nehézségek és bizonyára az is, hogy az iskolaorvos egészségtan tanárok fizetése, és társadalmi elismertsége nem volt túl magas, szinte kényszerpályának számított, pedig a velük szemben támasztott követelmény nem volt kicsi: „Az egészségtan tanárnak nagyobb egészségügyi tudományos készültséggel kell bírnia, mint az orvosok átlagának, továbbá tanítani kell tudnia és bizonyos jártassággal kell bírnia a gyakorlati pedagógiában.” – fogalmazott az 1929. évi rendelet. Az is bizonyossá vált, hogy ez az intézmény csak ott valósulhatott meg, ahol szolgálati szabályzat írta elő a működését. Erre a fővárosban és a törvényhatósági székhelyeken volt mód.

A középfokú oktatás rendszere

A középfokú oktatás alsó szintjét az 1868-ban létrehozott polgárik jelentették. Ez az iskolatípus nem a tudományos pályákra készülők tanulmányait szolgálta, hanem az egyre terebélyesedő polgári réteg gyakorlati ismeretek iránti igényét, a középfokú szakiskolai tanulmányokra való előkészítést volt hivatott kielégíteni. A leány polgárik esetében fontos szempont volt, a művelt polgári háziasszonyi szerepre való nevelés. Népszerűségét jelzi, hogy míg az 1880/81-es tanévben 110 polgári létezett, 1942/43-ra számuk 564-re emelkedett, s nagyobb részük a lányok képzését szolgálta. (Simon, 1979) Sokáig a lányok nagy tömegének legfontosabb tanulási lehetőségét jelentette.

A felsőbb tanulmányok felé vezető utat a 8 osztályos gimnáziumok, majd az 1878-ban 6 osztályosból 8 osztályossá váló reáliskolák és 1924-től a reál-gimnáziumok jelentették. A gimnáziumi humán műveltséggel szemben a reáliskolákban nagyobb súllyal szerepeltek a természettudományos és reáltantárgyak, így

az emberi szervezetre vonatkozó ismeretek is. A reáliskolák száma azonban csak szerény mértékben nőtt, inkább befogadóképességüket igyekeztek fokozni. A századfordulón (1896) jöttek létre az első női középiskolák is, addig a lányok magántanulóként szerezhettek középiskolai bizonyítványt. Míg az 1916/17-os tanévben az ország 229 gimnáziumából 9 szolgálta a leányok oktatását, 1932/33- ra a trianon utáni ország 159 gimnáziumából már 42. Léteztek még leány líceumok, ahol a modern nyelvek, irodalom, művészetek oktatása dominált, valamint voltak a gyakorlatiasabb, mérsékelt tantervű kollégiumok. A két nem képzése céljaiban is eltérő volt. A lányok középfokú nevelése elsősorban nem a felsőfokú tanulmányokra készítette fel, - annak ellenére, hogy 1895-ben az egyetemek egyes karai is megnyíltak a lányok előtt - hanem a majdani feleség, anya és háziasszony szerepre.

Közben a szakoktatás iránt is igény jelentkezett, ami új iskolatípusokat hívott életre. 1857-ben magánvállalkozásból alakultak ki a négy középiskolára épülő felsőkereskedelmi iskola. 1872-től léteztek állami ipariskolák. A mezőgazdaságban a középfokú oktatás igényeit a gazdasági középiskolák szolgálták, ahova a 16 évnél idősebb, hat középiskolát végzett fiúkat vették föl. Az elemi iskolai tanárihiány megszüntetésére létesültek a tanítóképzők., amik hamar népszerűek lettek a társadalmi felemelkedés és emancipáció irányába törekvő fiatalok körében.

Az intézetek zöme felekezeti kézen volt, de az állam érvényesítette ezekben is felügyeleti jogait, így volt ez az iskola-egészségügyi kérdéseiben is.

Az egészségtan helye a tantárgyak rendszerében

Az emberi szervezetre vonatkozó ismeretek oktatásáról először a *reáliskolai* tantervekben találunk adatokat. Az 1875-ös tanterv szerint 8. osztályban heti 2 órában, antropológia keretében tanulják a diákok az ember szervezetének leírását, egészségügyi vonatkozásokkal.

Az újabb 1884-es tantervben viszont az antropológia elmaradt. Ebben az úrben jelent meg a már említett 1885-ös kultuszminiszteri rendelet az egészségtan oktatásáról a *középiskolák* 7. vagy 8. osztályaiban rendkívüli tantárgy képen heti 2 órában. Ez figyelembe vette Fodor József ama elképzelését, melyek szerint az egészségtant nemcsak statisztikai, kémiai, fizikai és élettani értelemben kell oktatni, hanem ki kell térni társadalmi összefüggéseire is. A rendelet 1887-ben kiadott végrehajtási utasítása szerint meg kellett ismertetni a diákokkal test működését, a saját egészségük és a társadalom egészségének védelme érdekében, illetve azokat a természeti erőket, amelyek az egészséget veszélyeztetik. Az oktatást természetesen az életkor és az iskola jellegének figyelembe vételével kellett tartani.

A tantárgyat gyakorlatiasság jellemezte. A tanítandó anyag:

- Egészség – betegség - halál
- A gyakori betegségek és elhárításuk
- A táplálkozás törvényei, helytelen táplálkozás, romlott étel, az ivóvíz
- A lakás egészségügye, jó építkezés, szellőzés, fűtés, csatornázás, takarítás

- Az egészségügyi közintézmények szervezete
- Iskola és egészségügyi kellei
- Foglalkozások ártalmi – foglalkozás egészségügy
- Életmód ruházat, testedzés
- Fertőző betegségek és ellenük való védekezés
- Életmentés alapjai

A XX. század elején némileg romlottak a tantárgy pozíciói. Rendkívüli tantárgyként heti két órában oktatták a 7. és 8. osztályban, de csak az önként jelentkező tanulóknak. Látva a tantárgy jelentőségét sok, főleg állami intézetben az igazgatók szép csendben kötelezővé tették azt.

A tanácsköztársaság haladó iskolapolitikai és közegészségügyi elgondolásai mellett meglepő, hogy a középiskolában nem iktattak be az ember szervezetre és egészségtanára vonatkozó tantárgyat. Mindössze az állattan keretében a főemlősök kategóriájában foglalkoztak volna az emberrel.

A huszas évek elején a középiskolák valamennyi (gimnázium, reálgimnázium, reáliskola) változatában megjelent 7. és 8. osztályban, heti egy-egy órában az egészségtan, mint kötelező rendkívüli tantárgy.

A fiú és leány középiskolák tantervében némi eltérés volt tapasztalható. A fiú iskolák elméletibb és inkább közegészségtani szemléletű oktatásával szemben a lányoknál (leánygimnázium, leánylíceum, leánykollégium) megduplázódott az óraszám és jobban érvényesültek a gyakorlati szempontok, pl. csecsemő- és betegápolás. Az oktatás nem titkolt célja felkészíteni a családokat összetartó leendő anyákat magunk és embertársaink egészsége megóvásának és az egészséget fenyegető ártalmak távoltartásának megismerésére. A cél érdekében a gimnáziumokban és líceumokban, ahol azonos módon oktatták a természetrajzot, már első és második osztályban megismertették a tanulókat az emberi szervezettel és bizonyos egészségügyi ismeretekre is kitértek. Hetedik osztályban külön tantárgyként szerepelt az egészségtan, az egészséges és beteg szervezetre vonatkozó ismeretanyag bemutatásával.

A leánykollégiumokban az 5. osztályos növénytan keretében gyógynövénytan ismereteket kaptak helyet, majd 6. osztályban a kémiába ágyazva jelentkeztek higiéniai kérdések, pl. ruházzkodás, táplálkozás, mosás, fűtés.

Budapest székes fővárosban 1925-ben létrejött az állami iskola-egészségügyi hálózat, melynek iskolaorvosai rendszeresen tanítottak egészségtant is többek között az alábbi középiskolákban:

- Polgári fiú- és lányiskolák 4. osztályában heti 2 óra
- Középiskolák 7. osztályában heti 2 óra
- Fiú- és lány kereskedelmi iskolák mind a négy évfolyamán havi 1 óra
- Felső mezőgazdasági iskola 3. osztályában heti 2 óra

Ezen kívül különböző egészségügyi tárgyú előadásokat is tartottak a szülők és a tantestület részére.

A Horthy-korszak utolsó sűrű módosításokkal kialakult gimnáziumi tanterve az 1938-as volt. A természetrajz oktatása visszaszorult, nagyobb súlyt kaptak a humán tantárgyak. A jellege is megváltozott, hiszen visszatért az 1879-es földrajzi hangsúlyú természetrajz oktatáshoz. Az egészségtan azonban a gimnáziumok negyedik és nyolcadik osztályában megjelent önálló tantárgyként. Ennek

az elosztásnak a jelentősége abba állt, hogy a korábbi gyakorlat szerint, mikor is 7-8. osztályokban oktatták az egészségtant, egészségügyi ismeretekre egyáltalán nem tettek szert azok a diákok, akik 4. osztály után elhagyták a gimnáziumot.

Ekkortájt jelentkezett először az iskolai nemi nevelés gondolata, miután a betegség okok sorában vezető helyen volt a nemi betegség, burjánzott a prostitúció. A tanulók pedig, köztük a lányok is, nem ritkán már a középiskolás éveikben megkezdték a nemi életet. A nemi-felvilágosítás ezért az általános nevelés részévé lett, és már 10-11 éves kortól rendszeresen észrevétlenül megkezdték oktatását pl. beleszöve a természettudományos előadásokba. Nemcsak a testük működésével ismertették meg a tanulókat, hanem a nemi élettel járó következményekkel is. A lányok felvilágosítását orvosnők végezték

Az első, 1879-es *polgári* iskolai tantervben már ugyan nagy hangsúlyt kaptak a természettudományos tantárgyak, de az egészségtan tárgy megjelenésével csak az 1918-as tantervben találkozhatunk, mely szerint azt a 4. évfolyamon heti két, a hatodikban egy órában tanították. A valóságban azonban úgy tűnik, hogy komolyabban oktathatták, amit az 1918 előtt kiadott tankönyvek nagy száma is bizonyít.

A *szakmai képzést nyújtó középiskolák* közül különösen a tanítóképzőkben volt hangsúlyos a tantárgy, ugyanis nemcsak a hallgatók felvilágosítását szolgálta, hanem a leendő tanítóknak az elemikben át is kellett adni az egészségügyi ismereteket. Nem beszélve arról, hogy egy tanyai tanítónak a környezete egyetlen tanult embereként sokszor meg kellett oldania bizonyos egészségügyi problémákat. Ezért már az 1882. 1.sz. VKM rendelet is sürgette a tantárgy bevezetését a tanítóképzésben, bár az sokáig fakultatív tantárgyként volt jelen.

A huszas évek közepétől öt évvessé váló állami tanítóképzés az egészségtan tananyagát négy évre osztotta el, és az ötödik évben húsz órás egészségügyi tanfolyamokat kínált fel a hallgatóknak, például elsősegélynyújtás, baleset-megelőzés, csecsemőgondozás, házi betegápolás, a háború közeledtével légoltalom témákban. A lányok egészségtani oktatásában az állami és felekezeti képzőkben egyaránt hangsúlyos volt a családvédelem, anyaságra való felkészítés és gyermeknevelés.

A felsőkereskedelmikben bár sem rendes sem rendkívüli tantárgyként nem írták elő az egészségtant, ahol alkalmaztak iskolaorvost, ott az általában oktatta is ezeket az ismereteket.

Az állami ipariskolákban elsősorban a baleset-megelőzésre és elsősegélynyújtásra került a hangsúly.

Az egészségtan tanárok

Az egészségtan oktatását illetően sokszor fellángolt a vita, hogy tanárok, vagy orvosok tudják-e nagyobb hatékonysággal oktatni a tantárgyat. A kérdést legtöbbször a képzett iskolaorvosok alacsony száma és az anyagi lehetőségek korlátozott volta, döntötte el. Ugyanis még a középiskolákban sem volt mindenütt keret az iskolaorvos-egzségtan tanár alkalmazására, így az egészségtant sok helyen az intézet természetrajz tanára tanította.

Báró Eötvös József 1870-ben szervezte meg középiskolai tanárképzést az egyetemek bölcsészkarán. A reáliskolai tanárokat a Műegyetem tanárképző intézetben képezték, a polgárikban tanítókat az 1873-ban felállított polgári iskolai tanárképző intézetben. Ezekben a tanárképző intézményekben csak minimális egészségügyi ismereteket sajátíthattak el a hallgatók a 72.549/1928 VKM rend. értelmében, heti 1 órában. Az egyetlen kivétel az 1925-ben létesített Testnevelési Főiskola volt, ahol a képesítő vizsga tárgyai között ott szerepelt az egészségügy is. A felsőfokú oktatásban egészségügy szak nem létezett. A képzettségbeli hiányosságokat tanfolyamokkal próbálták pótolni.

Az 1885-ös VKM rendelet értelmében szervezett iskolaorvos egészségügy tanári tanfolyamok a kolozsvári és budapesti egyetemeken indultak. 1885. szeptember 15-től december 15-ig tartottak és vizsgával zárultak. A végzősök iskolaorvos-egészségügy tanári oklevelet kaptak. A rendelet szerint 20-20 főt vettek fel, gyakorló orvosokat, és szigorlókat egyaránt. A tanfolyam elméleti tanulmányokból és gyakorlatból állt, például a levegő, víz, talaj, szellőzés, fűtés, padok, világítás stb. vizsgálatának módszereiből. Kétféleképpen kirándulásokon vettek részt, iskolákat, tornacsarnokokat, tanszergyűjteményeket látogattak meg. Külön előadásokat hallgattak testegyenészetből, szemészetből és pedagógiából.

Az első világháborúig a Fodor féle elképzelés szerint folytak a tanfolyamok. 1926-ban az iskolaorvosok képzése az Orvosi Továbbképzés Központi Bizottsága szervezésébe kerül át. A kurzusok 2-3 hetesre rövidültek, viszont aki egészségügy oktatására is akart vállalkozni, annak legalább fél évig hospitálnia kellett a pedagógiai gyakorlat megszerzése miatt középiskolai természetrajz, egészségügy vagy más természettudományi órákon. A hospitálás végén próba-előadásokat tartottak a hallgatók, amiről hivatalos bizonylatot kaptak, ezután középiskolában taníthattak.

1929-ben átvették a képzést az egyetemek orvosi fakultásai. A budapesti egyetemen mindkét fél évben, a szegedi, debreceni és pécsi egyetemeken az első fél évben. Egészségügy tanári képzés viszont csak a középiskolai iskolaorvosok számára volt a tanév második félévében és csak a budapesti egyetemen.

1933-tól az oktatás az egyetemek közegészségügyi tanszékére került, és a korábban kettévált (népiskolai és középiskolai iskolaorvosi) képzés ismét egyesült. A két hónapos iskolaorvos egészségügy tanári tanfolyam elméleti és gyakorlati részből állt, és szóbeli vizsgával és próba-előadással zárult. Sikertelen vizsga, vagy előadás esetén csak 2 hónapig tartó hospitálást követően próbálkozhatott ismét a jelölt.

Hiába rendezték állandóan az egészségügy tanári tanfolyamokat ezzel arányban nem nőtt az iskolaorvos egészségügy tanárok száma az iskolákban, ugyanis aki tehette jövedelmezőbb munkát választott. Klebelsberg minisztersége idején az egészségügyt a természetrajzba integrálták és a természetrajz vagy a testnevelés tanárok is oktathatták. Az orvosok azonban továbbra is azon a véleményen voltak, hogy „Az egészségügy helye a természettudományok között van, azok egyik legnemesebb része, tulajdonképpen a természettudományok emberre vonatkoztatott praktikuma. Ennélfogva meg kell keresni és fel kell használni azokat az érintkező ismereteket, melyek a fizika, kémia, a természetrajz tanulása kapcsán

önként is adódnak. Ezeket az ismereteket azután az orvosnak kell, mint egészségtan tanárnak kimélyíteni és rendszereznie.” (Bárczi, Perjéssy 1933/34)
Némileg javított a helyzeten a gazdasági válság idején megjelent diplomás munkanélküliség, ugyanis ekkor számos orvosnak a munkanélküliség előli menekülést jelentette, ha iskolaorvosi állást vállalt.

Tankönyvek

Az egészségügyi tankönyvkiadás fellendülése természetesen együtt járt a képzés szervezett iskolai megjelenésével. 1885 előtt csak egyéni kezdeményezésként jelentek meg a témában tankönyvek, részben iskolai, részben magánhasználatra..

Annak ellenére, hogy a tantárgy a középiskolákban jelent meg hamarabb, az első, 1794-ből származó, magyar nyelvű egészségügyi könyv az alsó fokú oktatást és az ismeretterjesztést szolgálta (Kiss József: „Egészséget tárgyzó katechizmus...”) 19. század végén fellendült a középiskolai egészségügyi tankönyv kiadás. Érdekes, hogy a polgári iskolások számára igen sok tankönyv jelent meg annak ellenére, hogy a tantárgy csak 1918 után vált önállóvá. A könyvek némelyike több kiadást is megérve, több évtizedig használatban volt, pl. Schuschny Henrik neves iskolaorvos, és a Csapody István, Gerlóczy Zsigmond szerzőpáros művei. Ez utóbbi 12 kiadásban jelent meg. Az 1918. évet követően mindössze két új polgári iskolai tankönyv íródott. Az egyik, az egyetlen kimondottan polgári fiúiskoláknak szánt a Földi Mihály, Lucza János szerzőpárostól, a másik Párdányi Emil „Egészségtan”-a felekezeti (katolikus) polgári iskolai tankönyv, mely szintén több kiadást ért meg.

A gimnáziumi tankönyvek nagy részének története is a 19. század végére nyúlik vissza. Schermann Adolf: Test- és egészségügyi című munkájának első példánya még az 1885-ös rendelet előtt jött ki a nyomdából, 1876-ban. Ezt követően a század végéig számos kiadást ért meg ez a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium által engedélyezett tankönyv. Természetesen Fodor József sem maradt ki a tankönyvírók sorából, 1886-ban jelentette meg első ízben az „Egészségtan a középiskolák felső osztályai számára, valamint magánhasználatra” című művét. Számos kiadása jelent meg a harmincas évek végéig, utóbb Fodor halála miatt Gerlóczy Zsigmond kiegészítéseivel. Kisebbségi elszigetelt próbálkozások még voltak tankönyvírásra, de ezek a többnyire vidéken megjelentetett művek csak szűk körben lettek ismertek, és egy kiadásnál többet nem is igen értek meg. Ilyenek voltak Alföldi Izidor (Pancsova.1885.), Legányi Gyula (Debrecen. 1890), Meskó Miklós (Rimaszombat, 1911) művei, de Békésy Géza 1899-es és Siklóssy Gyula 1902-es fővárosban nyomtatott munkája is.

Juba Adolf a kor kiemelkedő iskolaorvosa az 1910-es évek elején kevesellte is a választékot, véleménye szerint nem jelent meg egyetlen új, korszerű egészségügyi sem, pedig mint megállapította, minden kulturnemzet rendelkezett több munkával is. Tény, hogy szinte csak a régi tankönyvek utánnomásai, jobb esetben bővített kiadásai álltak a tanulók rendelkezésére.

Az 1924-es tanterv következtében jelent meg a tankönyvpiacon Melly József és munkatársainak műve, mely a 2. világháborúig több kiadást is megélt. Az 1938-as új tantervet követően pedig Herblay Lajos műve bővítette a választékot.

A felsőkereskedelmi iskolában a huszas években jelent meg a speciálisan ennek az iskolatípusnak írott egészségtan tankönyv (Sághy Ferenc: *Egészségtan*. Debrecen. 1926. és 1928.) Írt tankönyvet a felsőkereskedelmik számára Hanzséros Jenő és Melly József is.

Nagyobb hangsúlyt kapott a tantárgy oktatása a tanítóképzőkben, amit a tankönyvkiadás is tükröz. A képzőkben mindkét nem ugyanazokat a tankönyveket használta, amit alcímük is tükröz: „tanítóképző és tanítónőképző intézeti növendékek számára”.

Arra is találunk néhány példát, hogy az eltérő iskolatípusokban közös kiadványt használtak. A tanítóképzősök és gimnazisták számára egyaránt javasolt tankönyv volt pl. Alföldi Izidor 1885-ben Pancsován nyomtatott könyve. Meskó Vilmos 1911-ben Rimaszombaton megjelent művét gimnazistáknak és felsőbb leányiskolások számára ajánlotta. A mű négy évvel későbbi kiadásának az alcímében viszont már az szerepel, hogy „középiskolai tanító és tanítónőképző intézetek, valamint polgári és felsőbb leányiskolák számára”.

Tanítóképzős és polgáris vagy felsőbb leányiskolás növendékeknek is voltak közös tankönyvek pl: Almási Balogh Tihamér (Bp. 1889) és Schermann Adolf (Bp. 1876.) művei. A tanítóképzők tankönyvei úgy készültek, hogy a gyakorlati életben, a tanítás során is jól használhatók legyenek.

A tanárok képzését és később a tanítást számos segédkönyv könnyítette meg:

Fodor József: *Néhány készülék egészségügyi előadásokhoz és kísérletekhez*. Bp. 1883

Bárczi Gusztáv: *Egészségtani próbatanítások*. 1928

Vezérfonal iskolaorvos, egészségtan tanárok számára. Kecskemét, 1939.

Herblay Lajos: *Vezérkönyv az egészségtan tanításához*. Bp. 1942

Érdekesség, hogy a középiskolákban szerveződő Ifjúsági Vöröskeresztes csoportoknak is írt tankönyvet Antall Illés 1928-ban illetve ugyanabban az évben a leventemozgalomban résztvevő fiatalok számára a Hajdú-Bihar vármegye tisztiorvosi kara állított össze egy kiadványt.

Az egészségtan könyvek sorában kimondottan kuriózum Stöhr Ágoston *Lelkipásztorkodási egészségtan*, különös tekintettel a közegészségtanra című munkája, mely a veszprémi növendékpapság Pázmány körének fordításában 1884-85-ben jelent meg Budapesten. Egy másik speciális tanulói csoportnak készített tankönyvet Biró Ede *Katonai egészségtan a m. kir. honvéd orvosi alkalmazó iskola hallgatói számára* címmel, 1912-ben.

Megemlítendő, hogy az ismeretek átadását nem csak könyvek szolgálták. Számos szemléltető falikép is forgalomban volt, melyeket az iskolák szívesen beszerettek, és a falakra kiakasztottak, hogy az ifjúság tanuljon belőlük.

Epilógus

Elmondható, hogy bár a világviszonylatban elsőként megálmodott iskolaorvos-egészségtan tanári rendszer, főként objektív nehézségek miatt, nehezen épült ki hazánkban, ez a terület az oktatásnak nem volt teljesen mostoha gyereke. Ez azonban nem a hivatalok hozzáállásán múlott, hanem elsősorban a tanulók egészségéért aggódó tanárok és orvosok fáradásainak volt köszönhető.

A háború után, az 1950-es gimnáziumi tantervben az egészségtan tantárgy önállóult, nagyobb súllyal szerepelt. A biológiai oktatás embertani részénél mindig két irányzat küzdött egymással, az elméleti, tudományos képzés és a gyakorlatiasabb, a higiénét szolgáló. Az elmúlt évtizedekig a képzésben inkább az elméleti szempontok érvényesültek.

A rendszerváltás után, amikor szembesülhettünk a társadalom aggasztó egészségi helyzetével, új lendületet kapott az egészségnevelés kérdése. Ezt több síkon próbálták megvalósítani, de bebizonyosodott, hogy a kampány jellegű akciók nem sokat érnek.

1990 után újból teret kapott az a nézet, hogy az egészségtant önálló tantárgyként kellene oktatni. Ennek érdekében 1998-ban újra beindult az egészségtan tanárok képzése a Testnevelési Főiskolán, újabban a Táncművészeti Főiskolán.

Zusammenfassung

Am Ende des 19. Jahrhunderts, nachdem auf viele Krankheitsursache sich aufgeklärt wurden, wurde eine neue medizinische Disziplin, die Hygiene geboren. Auch von den Politikern wurde es erkannt, daß der Gesundheitsstand der Leute auch eine wirtschaftliche Frage ist, dadurch das es nämlich derer Arbeitsfähigkeit bestimmt. Deshalb müssen die Grundelemente der Hygiene in den Schulen gelehrt werden.

Den organisierten Unterricht der Hygiene wurde Rechtsvorschrift gesichert, und in den Mittelschulen (Realschulen) wurde es als Lehrfach eingeführt. Es wurden im Lehrstoff Realschulen, anatomische und physiologische Gründe und fand man darin Kenntnisse die sich auf die gesunde Ernährung, Wohnungsumstände, Bekleidung, Lebensweise, Sauberkeit, Volksgesundheit, den bezogen. Im Unterricht für Mädchen bekamen eine größere Rolle die Säugling- und Kindersplege. In den Fachmittelschulen spielten große Rolle die Kenntnisse der Erste Hilfe und Arbeiterschutz.

Der Unterricht wurde von Schulärzte vorgeführt, die an den medizinischen Universitäten hygienische Kenntnisse erlernten.

Nach der Einführung des Faches erschienen sämtliche Lehrbücher. Die beliebtesten von denen haben viele Ausgaben erlebt, und in den verschiedenen Mittelschule-typen (Gymnasium, Bürgerschule Lehrerbildungsanstalt) benutzt.

Irodalom:

1. 1876: XIV. tc. : A közegészségügy rendezéséről.
2. 1885. évi 20 018 VKM. sz. rendelet az egészségtan oktatásáról.
3. 1887. évi 44 250 VKM. sz. rendelet a középiskolai orvosok és egészségtan tanárok számára
4. 1929. évi 410 05 333 VKM. sz. rendelet a népiskolai iskolaorvosi tanfolyamok szervezéséről.
5. 1933. évi 12 633 VKM. sz. rendelet az iskolaorvosi és egészségtan tanári képesítés újabb szabályozásáról.
6. 1938. évi 110 611 VKM. sz. rendelet az iskolai egészségvédelem tárgyában.
7. Bárczi Gusztáv – Perjéssy Kálmán: Az egészségtan tanítás általános irányelvei. = Iskola és Egészség, 1933/34. 1. évf. 65-67.
8. Budapest Székesfőváros Iskolaegészségügyi intézménye, szervezetének működése és leírása. Bp. 1929. 32.
9. Daday András: Javaslat az egészségtan iskolai tanítására = Orvostörténeti Közlemények 1964. 30. évf. 185-186.
10. Darányi Gyula: Az iskoláskor egészségügye. Bp. 1933. 521.
11. Firkás Oszkár: Mit vár a közép és középfokú iskola az iskolaorvos egészségtanártól? = Iskola és Egészség, 1938-39, 6.évf. 98-99.
12. Fodor József: Egészségtan a középiskolák felső osztályai számára, valamint magánhasználatra. 2. kiad. Bp. 1893. 206.
13. Hahn Géza-Melly József: Fodor József élete és munkássága. Bp. 1965. 195.
14. Juba Adolf: Iskolaorvosi intézmény magyarországon. Bp. 1911. 54.
15. Makfalvy Margit: Iskolegészségügyi Szakosztály a III. (VII 2-6) Egyetemes Tanügyi Congressus keretében. = Népegészségügy, 1928. 9. évf. 888-891.
16. Pintér Attila: A magyar iskola-egészségügy In: Iskolaegészségügyi kézikönyv. Szerk Aszmann Anna. 2000. 656.
17. Quint József – Jakoveczky Péter: Egészségtan tanító és tanítónőképző intézetek számára. 2. kiad. 1941. 100.
18. Simon Gyula: A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története. Bp. 1979. 289.
19. Steiger-Kazal Dezső: Az iskolai nemi felvilágosításról. = Népegészségügy, 1931. 1093-1095.
20. Szeles Veronika: A magyar iskola-egészségügy története a jogforrások tükrében. = Budapesti Közegészségügy, 1998. 30. évf. 217-226.
21. Tantárgytörténeti tanulmányok. 2. köt. Szerk. Garami Károly. Bp. 1963. 532.